

Ministru kabinets

Brīvības bulvāris 36, Rīga, LV-1520, tālr. 67082800, e-pasts pasts@mk.gov.lv, www.mk.gov.lv

Rīgā

10.08.2022.
Uz 07.07.2022.

Nr. 22-TA-2287
Nr. 1-5/171

Latvijas Republikas Tiesībsarga birojam

Par atbalsta personas pakalpojuma ieviešanu lēmumu pieņemšanā personām ar invaliditāti

Ministru kabinets ir iepazinies ar Latvijas Republikas tiesībsarga 2022. gada 7. jūlija vēstuli Nr. 1-5/171, kurā lūgts steidzami risināt jautājumu par atbalsta personas pakalpojuma (turpmāk – APLP pakalpojums) nodrošināšanu personām ar garīga rakstura traucējumiem (turpmāk – personas ar GRT), tādējādi izpildot starptautiskās saistības, ko Latvija uzņēmusies, ratificējot Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām (turpmāk – ANO Konvencija). Vienlaikus vēstulē lūgts pievērst īpašu uzmanību tam, lai nenotiktu kavēšanās minētā pakalpojuma ieviešanā, kā arī lūgts atbalstīt Labklājības ministrijas sagatavotajā konceptuālajā ziņojumā "Par atbalsta personas lēmumu pieņemšanā pakalpojuma ieviešanu" (22-TA-1215) piedāvātā 2.A risinājuma ieviešanu pēc iespējas ātrāk, bet ne vēlāk kā 2023. gadā. Lai informētu par līdzšinējām darbībām, kas vērstas uz ANO Konvencijas 12. panta (Vienlīdzīga tiesībspējas un rīcībspējas atzīšana) izpildi, sniedzam šādu informāciju.

Latvijā ANO Konvencija ir spēkā kopš 2010. gada 31. marta. ANO Konvencija kā starptautisks cilvēktiesību dokuments nosaka valstīm pienākumu nodrošināt, ka personas ar invaliditāti vienlīdzīgi ar citiem sabiedrības locekļiem var izmantot savas cilvēktiesības un pamatbrīvības ikvienā dzīves jomā – veselība, izglītība, nodarbinātība, tiesas pieejamība, neatkarīga dzīve sabiedrībā, informācijas piekļūstamība u. c.

APLP pakalpojuma mērķa grupa ir pilngadīgas personas ar garīga rakstura traucējumiem, kurām noteikta invaliditāte. ANO Konvencijas 12. pants nosaka, ka personām ar invaliditāti ir tiesības uz viņu tiesībspējas un rīcībspējas atzīšanu, vienlaikus paredzot valstīm pienākumu nodrošināt šīm personām tādu atbalstu, kas tām varētu būt nepieciešams, īstenojot savu rīcībspēju. Tādējādi APLP pakalpojuma

saņemšana veicina personu ar GRT spējas izmantot jebkuras citas ANO Konvencijā garantētās cilvēktiesības, tai skaitā tiesības uz vienlīdzību un nediskrimināciju.

Lai īstenotu ANO Konvencijas 12. pantu un izpildītu Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010. gada 27. decembra spriedumu,[1] 2012. gadā Latvijā tika veikta apjomīga rīcībspējas institūta reforma, kas noslēdzās ar LR Saeimas pieņemtiem grozījumiem Civillikumā, Civilprocesa likumā un Bāriņtiesu likumā. Ar šiem grozījumiem tika mainīta kārtība, kādā personai var ierobežot rīcībspēju. Ja iepriekš (līdz 2012. gada 1. janvārim) personai, kurai trūka lielākās daļas vai visu garīgo spēju, rīcībspēju varēja ierobežot pilnībā, tad no 2013. gada 1. janvāra tiesa personai var daļēji ierobežot rīcībspēju tikai mantiskajās tiesībās, t. i., par finanšu jautājumiem un tiesībām pārvaldīt mantu. Turklāt rīcībspēju personai var ierobežot tikai tad, ja tas ir nepieciešams šīs personas interesēs un ir vienīgais veids, kā to aizsargāt. Rīcībspējas ierobežošana ir galējais līdzeklis personas interešu un tiesību aizsardzībai. Realizējot minēto reformu, Latvijas tiesību sistēmā tika ieviests ne vien ierobežotas rīcībspējas institūts, bet arī tika ieviesti jauni tiesību institūti. Proti, pagaidu aizgādība, kuru var izmantot, ja nepieciešams aizsargāt personas tiesības un intereses, bet saglabājot personai pilnu rīcībspēju visās dzīves jomās. Pagaidu aizgādības gadījumā personai, kurai ir garīga rakstura vai citi veselības traucējumi un kura nespēj saprast savas darbības nozīmi vai nespēj savu darbību vadīt, tiesa var nodibināt pagaidu aizgādību ne ilgāk kā uz diviem gadiem. Šajā gadījumā persona paliek rīcībspējīga visu pagaidu aizgādības laiku. Tiesa pagaidu aizgādību nodibina, ja tas ir vienīgais veids, kā aizsargāt personas intereses: tas steidzami nepieciešams personas interesēs; garīga rakstura vai citi veselības traucējumi ir pārejoši; persona ar savu aktīvo darbību nespēj radīt sev kaitējumu (Civillikuma 364.² pants). Atšķirībā no aizgādības nodibināšanas ar rīcībspējas ierobežošanu pagaidu aizgādības gadījumā tiesa nosaka aizgādņa pienākumu vest tikai noteiktas lietas. Noteiktu lietu vešana saistāma ar personas neatliekamam lietu kārtošanu vai personas pamatvajadzību vai kopšanas nodrošināšanu. Tāpat no 2013. gada 1. jūlijā spēkā ir vēl viens jauns tiesību institūts – nākotnes pilnvarojums (Civillikuma 2317.¹–2317.⁷ pants), ar kuru ikviena persona var uzdot citai personai pārzināt viņa lietas gadījumā, ja persona veselības traucējumu vai arī citu iemeslu vai apstākļu dēļ nespēs saprast savas darbības nozīmi un nespēs vadīt savu darbību. Civillikumā ir noteikts, ka atšķirībā no pilnvarojuma līguma nākotnes pilnvarojuma līgums stājas spēkā tā noslēgšanas dienā, bet pilnvarnieks savu darbību ir pilnvarots uzsākt ar brīdi, kad speciālajos likumos noteiktajā kārtībā konstatēts[2] un reģistrēts tāds pilnvarotāja stāvoklis vai juridiskais fakts, kura dēļ viņš uz laiku vai pastāvīgi nespēj saprast savas darbības nozīmi un nespēj vadīt savu darbību (Civillikuma 2317.³ pants). Ar minēto tiesību institūtu likumdevējs ir vēlējies dot iespēju ikvienai rīcībspējīgai personai jau savlaicīgi gādāt par savu tiesību un interešu aizsardzību gadījumā, ja tā kādu iemeslu dēļ vairs nespēs patstāvīgi pieņemt lēmumus un rīkoties, neierobežojot tās rīcībspēju. Līdz ar to nākotnes pilnvarojumu var uzskatīt kā alternatīvu rīcībspējas ierobežošanai personai, kura uz nākotnes pilnvarojuma izsniegšanas brīdi ir rīcībspējīga, saprot savas darbības nozīmi un spēj vadīt savu darbību, bet kura vēlas aizsargāt savas nemantiskās un mantiskās intereses nākotnē

brīdī, kad persona nespēs saprast savas darbības nozīmi un nespēs vadīt savu darbību. Tādā gadījumā pilnvarnieks varēs rīkoties, lai aizsargātu pilnvarotāja intereses un, iespējams, nebūs nepieciešams vērsties tiesā, lai tā ierobežotu personas rīcībspēju.

Savukārt Ministru kabineta 2013. gada 19. novembra sēdē tika izskatīts Labklājības ministrijas izstrādātais "Informatīvais ziņojums par priekšlikumiem tiesiskajam regulējumam par atbalsta mehānismu personām ar invaliditāti"[3], kurā pamatota nepieciešamība īstenot atbalsta personas pakalpojuma izmēģinājumuprojektu, kas pēc tā īstenošanas izvērtēšanas ļautu izstrādāt Latvijai piemērotāko atbalstītās lemtspējas modeli. Vienlaicīgi ar informatīvā ziņojuma apstiprināšanu Ministru kabinets uzdeva Labklājības ministrijai veikt pasākumus, lai atbalsta mehānisma izstrādi personām ar invaliditāti un atbalsta pakalpojuma finansēšanu nodrošinātu no labklājības nozarei plānotā 2014.–2020. gada plānošanas periodā piešķirtā Eiropas Savienības fondu finansējuma, un pēc izmēģinājumuprojekta īstenošanas pabeigšanas Labklājības ministrijai sadarbībā ar Tieslietu ministriju iesniegt Ministru kabinetā informatīvo ziņojumu par priekšlikumiem ANO Konvencijas 12. panta īstenošanai.[4]

APLP pakalpojums tika izstrādāts darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 9.2.2. specifiskā atbalsta mērķa "Palielināt kvalitatīvu institucionālai aprūpei alternatīvu sociālo pakalpojumu dzīvesvietā un ģimeniskai videi pietuvinātu pakalpojumu pieejamību personām ar invaliditāti un bērniem" 9.2.2.2. pasākuma "Sociālo pakalpojumu atbalsta sistēmas pilnveide" projekta Nr. 9.2.2.2/16/I/001 "Sociālo pakalpojumu atbalsta sistēmas pilnveide" (turpmāk – projekts "Sociālo pakalpojumu atbalsta sistēmas pilnveide") ietvaros, kā arī Eiropas Savienības stratēģijā "Eiropa 2020", Nacionālajā attīstības plānā 2014.–2020. gadam un "Sociālo pakalpojumu attīstības pamatnostādnes 2014.–2020. gadam" izvirzīto mērķu un noteikto prioritāšu sasniegšanai. APLP pakalpojuma izstrādi saskaņā ar noslēgto līgumu veica biedrība "Resursu centrs cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem "ZELDA"" (turpmāk – RC ZELDA). 2017. gada otrajā pusgadā projekta nodevumu ietvaros tika izveidots APLP pakalpojuma modelis, kuru iespējams izmantot kā alternatīvu rīcībspējas ierobežošanai. Laikā no 2017. gada 1. decembra līdz 2019. gada 30. novembrim APLP pakalpojums tika aprobēts atbalsta personas pakalpojuma izmēģinājumuprojekta ietvaros. Izmēģinājumuprojekta ietvaros APLP pakalpojumu saņēma 332 personas ar GRT. Savukārt 2020.–2021. gada laikā saskaņā ar projekta nosacījumiem RC ZELDA izstrādāja un secīgi iesniedza Labklājības ministrijā turpmākos nodevumus, kuros aprakstīja APLP pakalpojuma iespējamo organizēšanas un finansēšanas kārtību, pakalpojuma kvalitātes kontroles shēmu, kā arī sniedza priekšlikumus normatīvajiem aktiem APLP pakalpojuma ieviešanai. 2021. gada jūnijā norisinājās projekta "Sociālo pakalpojumu atbalsta sistēmas pilnveide" pēdējā aktivitāte, proti, tika organizēta konference un seminārs, lai veicinātu sabiedrības izpratni par APLP pakalpojumu, informācijas un pieredzes apmaiņu starp attiecīgajām valsts un pašvaldību institūcijām. APLP pakalpojuma izmēģinājumuprojekta secinājumi pārlicinoši pierādīja, ka izstrādātais pakalpojuma saturs visaptveroši ietekmē personu ar GRT dzīves kvalitātes uzlabošanu – personas ar GRT ir uzsākušas izglītību, atradušas darbu, attīstījušas prasmes, vairākām personām pārskatīti rīcībspējas

ierobežojumi vai rīcībspēja pilnībā atjaunota, uzsākta dažādu valsts un pašvaldību atbalsta veidu saņemšana – apgādnieka zaudējuma pensija, invaliditātes pensija, iegūts trūcīgas personas statuss, saņemti sabiedrībā balstīti sociālie pakalpojumi, atrisināti īpašumtiesību jautājumi, uzturlīdzekļu jautājumi, personām noteikts cietušā statuss, personas reģistrējušās pie ģimenes ārsta, veiksmīgāk noritējuši personu komunikācija ar iestāžu darbiniekiem – bāriņtiesu, policiju, sociālo dienestu u. c. Jāatzīmē, ka nereti personas ar GRT pašas kļūst par aizskāruma upuriem, bet ar profesionālas atbalsta personas palīdzību izmēģinājumuprojekta laikā sāka saņemt palīdzību vardarbības vai tiesību aizskāruma gadījumā. RC ZELDA pārstāvji snieguši informāciju, ka atbalsta personas klātbūtne un palīdzība bijusi īpaši nepieciešama arī Covid-19 pandēmijas apstākļos, jo personām ar GRT, sevišķi personām ar intelektuālās attīstības traucējumiem, profesionāls pakalpojuma sniedzējs spēja izskaidrot Covid-19 testu veikšanas kārtību, saprotamā veidā izskaidrot vakcinēšanās nozīmi u. c. Tas uzskatāmi parāda, ka atbalsta personas klātbūtne personām ar GRT ir sevišķi nozīmīga lēmumu pieņemšanā ārkārtas situācijās, kad nepieciešams pielāgoties jauniem apstākļiem vai prasībām.

Labklājības ministrijas izstrādātais konceptuālā ziņojuma "Par atbalsta personas lēmumu pieņemšanā pakalpojuma ieviešanu" projekts (22-TA-1215) sagatavots atbilstoši Ministru kabineta 2013. gada 19. novembra sēdes protokollēmuma (prot. Nr. 61 58. §) 4. punktā dotajam uzdevumam, kas noteic pienākumu Labklājības ministrijai sadarbībā ar Tieslietu ministriju sagatavot un labklājības ministram iesniegt Ministru kabinetā ziņojumu par priekšlikumiem ANO Konvencijas 12. panta īstenošanai. Konceptuālā ziņojuma projekts tika nodots publiskajai apspriešanai no š. g. 20. aprīļa līdz 5. maijam. Publiskās apspriešanas laikā atzinums tika saņemts no vienas sabiedriskās organizācijas – RC ZELDA. Savukārt konceptuālā ziņojuma starpministriju saskaņošanas procesā (š. g. 7. jūnijs–28. jūnijs) iebildumi saņemti no Tieslietu ministrijas un Finanšu ministrijas. Labklājības ministrija pašreiz strādā pie konceptuālā ziņojuma precizēšanas atbilstoši saņemtajiem iebildumiem un priekšlikumiem, un paredzams, ka tuvākā mēneša laikā tiks panākta iesaistīto ministriju vienošanās par konceptuālā ziņojuma gala redakciju.

Papildus norādām, ka paralēli konceptuālā ziņojuma izstrādei Labklājības ministrija līdz š.g. 30.jūnijam sagatavoja līdzekļu pieprasījumu APLP pakalpojuma ieviešanai no 2023.gada 1.jūlija kā Labklājības ministrijas prioritāro pasākumu un tas tiks izskatīts Ministru kabinetā kārtējā gada valsts budžeta likumprojekta un vidēja termiņa budžeta ietvara likumprojekta sagatavošanas un izskatīšanas procesā kopā ar visu ministriju un citu centrālo valsts iestāžu iesniegtajiem priekšlikumiem prioritārajiem pasākumiem atbilstoši valsts budžeta finansiālajām iespējām.

Ministru kabinets apzinās APLP pakalpojuma nozīmi vienai no sabiedrības vismazāk aizsargātajām daļām un apliecina gatavību APLP pakalpojuma ieviešanai.

[1] Saskaņā ar Satversmes tiesas 2010. gada 27. decembra spriedumu lietā Nr. 2010-38-01 "Par Civillikuma 358. panta un 364. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam" līdzšinējais rīcībspējas regulējums tika atzīts par spēkā neesošu no 2012. gada 1. janvāra. Spriedums pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2010-38-01_Spriedums.pdf

[2] Ārstu komisija ir sniegusi atzinumu par to, vai garīga rakstura vai veselības traucējumu dēļ persona ir zaudējusi spēju saprast savas darbības nozīmi un vadīt to, un ārstniecības iestādes vadītājs, pamatojoties uz atzinumu, izsniedz attiecīgu izziņu (sk. Ārstniecības likuma 53.² pantu).

[3] Ministru kabineta 2013. gada 19. novembra sēdes protokollēmums (prot. Nr. 61 58. §). Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40288884&mode=mk&date=2013-11-19>

[4] Ministru kabineta 2013. gada 19. novembra sēdes protokollēmuma (prot. Nr. 61 58. §) 1. un 3. punkts. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40288884&mode=mk&date=2013-11-19>

Pielikumā:

Ministru kabineta 2022. gada 9. augusta sēdes protokola Nr. 39 76. § izraksts

Ministru prezidents

(paraksts*)

A. K. Kariņš

* Dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu